

Vabruari i förskolan

Mari Huupponen & Kerstin Mikaelsson

Sammanfattning

Vabruari är här igen. Begreppet som är en kombination av orden februari och vab (vård av sjukt barn) syftar på det faktum att antalet virus och vab-dagar toppar i februari. För medlemmar i Kommunal är vabruari ett faktum både utifrån att de antingen för att de själva blir sjuka för att de lätt blir smittade på arbetet, eller också är man hemma för att ta hand om sina egna sjuka barn.

Det här PMet syftar till att belysa forskning om smittspridning på förskolor och barnskötares sjuknärvaro och tillgången av vikarier vid kortare sjukdomsfall.

Forskning visar att stora barngrupper leder till ökad risk för infektioner och hygienåtgärder är mindre effektiva i förskolor med stora barngrupper. Arbetet behöver planeras, organiseras och bedrivs så att smittriskerna på förskolan minimeras. Det är viktigt att lokalerna är utformade och används så att en god hygien kan upprätthållas samt att personalen har utbildning om smittrisker och hur man ska undvika dem.

Hälften av barnskötarna i förskolan anger att de någon gång det senaste året gått till jobbet även om de borde varit hemma på grund av sjukdom. Sjuknärvaron är en indikation på bristfällig bemanning, arbetstagarens ekonomiska situation och på hur stressig arbetssituationen är.

För att kunna upprätthålla en god kvalitet i förskoleverksamheten behöver bemanningen upprätthållas även vid sjukdomsfall i arbetslaget. Nästan 20 procent av barnskötarna anger att kortare sjukskrivningar aldrig ersätts av vikarie. Många barnskötare vittnar också om underbemanning varje vecka och riskerna det innebär för verksamheten. Avsaknaden av kollegor och vikarier bidrar alltså till att den anställda går till arbetet trots sjukdom.

Tillsammans med kunskap om smittspridning och rutiner för exempelvis barns sjukfrånvaro samt lokalernas utformning och personalens tillgång till funktionsdugliga arbetskläder behövs det också åtgärder för att öka till att förbättra bemanning av ordinarie personal och tillgången till vikarier i förskolan. På det sättet kan vi minska konsekvenserna av vabruari för personalen och barnen i förskolan.

Åtgärder

- Säkra en kompetent och rätt bemanning i förskolan. Den ska vara tillräcklig utifrån barngruppens storlek och sammansättning, samt med hänsyn till arbetsmiljö och lokaler.

- Stärk barnskötarutbildningen och den kontinuerliga yrkesutvecklingen för att förbättra kunskapen om smittspridning och utveckla det förebyggande arbetet.

Metod

Barnskötare är en av tre yrkesgrupper som ingår i den stora medlemsundersökning¹ som Kommunal genomförde 2017. Den här rapporten bygger på telefonintervjuer som genomförts med 3352 barnskötare som alla är medlemmar i Kommunal. De intervjuade bestod endast av medlemmar under 65 år och stratifierades efter yrke, kön, åldersgrupp och sektor, samt regional avdelning av Kommunal.

Virus, vinterkräksjuka och VAB

Vabruari syftar på korttidsfrånvaro, dvs. korttidssjukdom på grund av infektioner. Då räknas både vård av barn och anställdas egen sjukdom. Barnsjukdomar, virus och influensor toppar i februari. Under februari 2016 begärdes det vab-ersättning för 798 681 dagar, att jämföra med 569 879 dagar i januari och 561 223 dagar i maj samma år.²

Barn på större enheter är oftare sjuka i infektioner än barn på mindre enheter. Också trånga lokaler spelar roll: fler barn per m² ökar förekomsten av infektioner. Det finns också forskning som visar att barn på större förskolor mer sällan blir sjuka i infektioner, eventuellt för att större förskolor oftare är byggda som förskolor.

Bemanning, lokalers utformning, arbetskläder och rutiner

Evidensläget ger tydligt stöd för handhygienens betydelse för att stoppa överföringen av luftvägsinfektion^{3,4}. Spridningen går inte helt att stoppa, men enligt de flesta studier kan bättre förebyggande rutiner och kunskap om till exempel smittvägar bidra till att infektionerna minskar.

Personalen på förskolor ska arbeta enligt god hygienisk arbetsmiljöpraxis. Det innebär att man arbetar på ett sätt som gör att man inte riskerar att bli smittad och undviker att smitta andra. Personalen ska få utbildning om smittriskerna och hur man ska undvika dem. Arbetet ska planeras, organiseras och bedrivs så att

¹ Undersökningen riktade sig till de tre yrkesgrupperna undersköterskor, vårdbiträden och barnskötare. Telefonintervjuerna genomfördes mellan februari och april 2017 och var ca 15 minuter långa. Medlemsundersökningen utformades av Statisticon med Evry som utförare av telefonintervjuerna. Omkring 10 000 telefonintervjuer genomfördes totalt, vilket var 23 % av urvalsramen. Den vanligaste bortfallsorsaken (49 % av urvalsramen) var ingen kontakt. Graden av samarbetsvillighet (cooperation rate) var 68 %.

Vissa av svaren jämförs med barnskötarnas svar i medlemsundersökningen från år 2012. Kommunals medlemsundersökning 2012 riktades till samma yrkesgrupper och beställdes av CFI. 12 553 telefonintervjuer genomfördes under hösten 2012 av företaget Evry. Av de genomförda telefonintervjuerna var 3066 barnskötare. Svansfrekvensen för yrkesgruppen barnskötare var ca 53 %.

² Försäkringskassan 2018-02-09 Utbetalningar och ersättningsperioder 2006-

<https://www.forsakringskassan.se/statistik/barn-familj/tillfallig-foraldrapenning/tfp-var-d-av-barn>

³ Jefferson T (m fl.) 2011

⁴ Brankston G (m fl.) 2007

smittriskerna minimeras. Det är viktigt att lokalerna är utformade och används så att en god hygien kan upprätthållas.

Folkhälsomyndighetens vägledning om hur man hanterar smittskyddsfrågor i en förskoleverksamhet finns bland annat i handboken Smitta i förskolan - en kunskapsöversikt., som har sin bakgrund i nationella tillsynsprojektet Hygien i förskolan. Fokus var hygien och hur man förebygger smittspridning. Man tittade närmare på förskolornas hygienrutiner, till exempel rutiner för blöjbyten, handtvätt och användning av handsprit. I samband med projektet togs det fram en vägledning till miljöförvaltningar om hygien i förskolor. Många kommuner har egna rutiner och riktlinjer vad som gäller för deras förskolor och skolor. Vissa förskolor har också lokala riktlinjer om hur länge sjuka barn borde stanna hemma.

Ett gott exempel är när förskolor använder sig av riktlinjer för hur länge barnen bör stanna hemma vid olika typer av infektioner, i syfte att minska smittspridningen. Förskolorna uppmuntrades också att använda sig av riktlinjer för hur länge barn bör stanna hemma vid olika typer av infektioner.

Personalens kunskap är viktig för att kunna arbeta förebyggande och bryta smittvägarna. Det är också viktigt att uppföljning av att arbetsgivare efterlever kraven på systematiskt arbetsmiljöarbete. Öka resurser till forskning om, utbildning i och tillsyn av arbetsmiljö och förebyggandet av smitta. Arbetskläder skulle också kunna minska smittspridning därför det viktigt att arbetsgivare tillhandahåller rätt till arbetskläder, både för inom- och utomhusbruk.

Förebyggande arbete och rutiner

- Rätt bemanning. Hygienåtgärder är mindre effektiva i förskolor med stora barngrupper⁵. Också förskolans lokaler spelar roll: personalen hade bättre handhygien i förskolor med bättre badrum etc.
- Gruppstorlek. Det finns en risk för att ett ökat antal barn i en grupp också leder till ökad risk för infektioner.⁶
- Kontakt med barnavårdcentralen (BVC). Enligt forskning har förskolor som har regelbunden kontakt med lokala BVC:n lägre sjukfrånvaron. Kontakt gör det möjligt för personalen att ha bättre koll på att bekämpa infektioner och viktiga hygienrutiner.
- Kontinuerlig yrkesutveckling. En friskfaktor är att utbilda personalen om infektionssjukdomar. Kunskap om infektionsbekämpning är för närvarande en väldigt liten, nästan icke-existerande del av barnskötar- och förskolläraryt utbildningen.⁷

⁵ Zomer T P (m fl.) 2013

⁶ Socialstyrelsen: Smitta i förskolan en kunskapsöversikt (2008)

⁷ Hedin (m fl) 2010

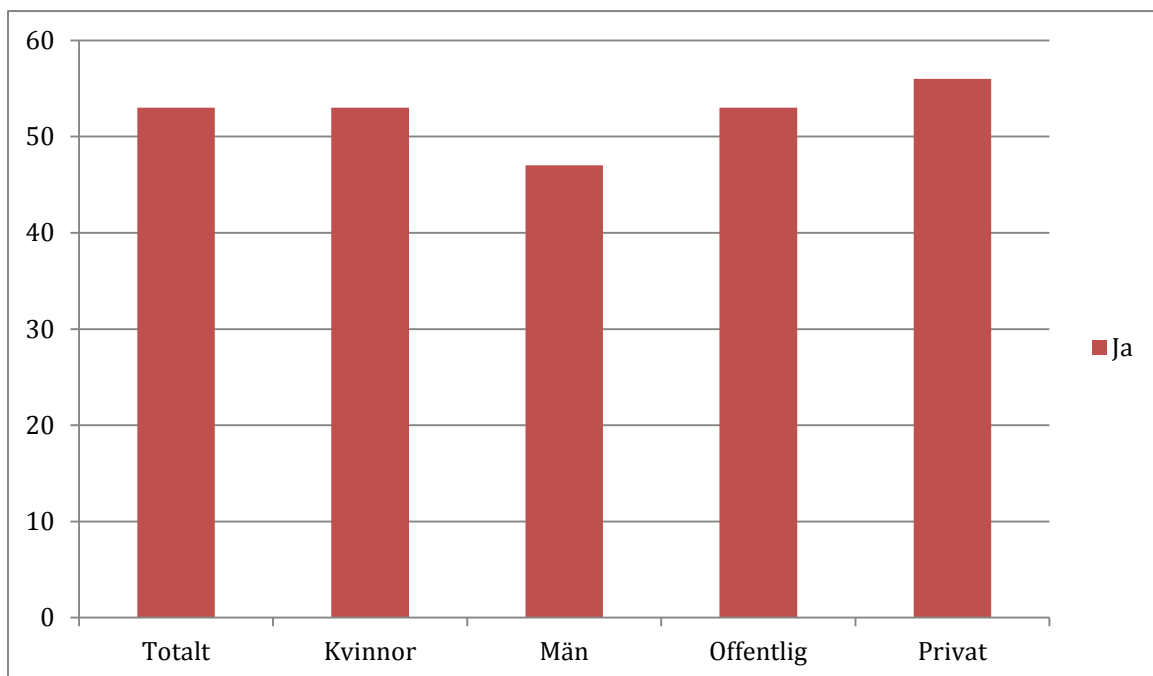
Kommunal.

- Föräldrarnas uppfattning om huruvida barnet är tillräckligt sjukt eller friskt. Det spelar en stor roll om barnets föräldrar tycker barnet är tillräckligt friskt eller för sjukt för att närvara på förskolan. Därför kan det vara bra att ha lokala riktlinjer.⁸
- Riktlinjer om barnets sjukfrånvaro. Eftersom förskolan har ett uttalat pedagogiskt mål måste barnet vara tillräckligt friskt för att orka delta i verksamheten. De exakta riktlinjerna för vad som gäller vid sjukdom varierar dock mellan förskolor.

Sjuknärvaro och brist på vikarier vid sjukdom

Enligt Kommunals medlemsundersökning 2017 har över hälften (53 procent) av barnskötarna gått till jobbet trots att de varit sjuka någon gång under de senaste 12 månaderna. Faktorer bakom sjuknärvaron som medlemmarna särskilt brukar ta upp är hänsynen till kollegor som kan utsättas för ökad stress, då vakanser vid sjukfrånvaro ofta inte ersätts med vikarier.

Gått till arbetet trots sjuk och borde stannat hemma det senaste året

Källa: Kommunals medlemsundersökning 2017. Andel Ja på frågan: "Har det under de senaste 12 månaderna hänt att du gått till arbetet trots att du varit så sjuk att du borde ha stannat hemma?"

Möjligheterna till att arbeta i ett lägre tempo eller att senarelägga arbetsuppgifter är mycket begränsade, om de ens finns. Det är svårt att föreställa sig hur personal i förskolan, som går sjuka till arbetet, skulle kunna anpassa arbetsuppgifterna efter sitt hälsotillstånd.

⁸ Hedin (m fl) 2010

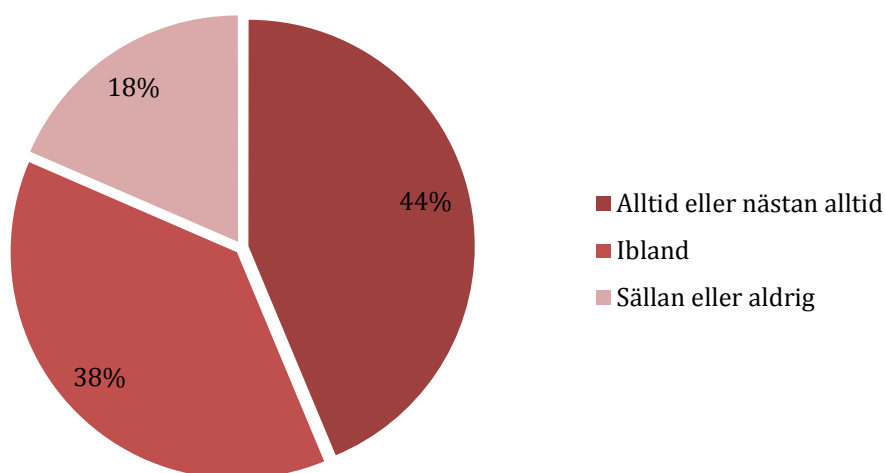
Det saknas marginaler för att vara sjuk både när det gäller individens ekonomi och förskolans bemanning. Forskningen visar att personer som upprepade gånger går till jobbet trots att de borde ha sjukskrivit sig löper större risk för framtida sjukskrivningar, både korta och långa. Att gå till jobbet sjuk hotar den framtida hälsan. Enligt SCB går två miljoner svenskar till jobbet vid minst två tillfällen om året när de egentligen är sjuka. Räknat i antalet människor rör det sig om en ökning på en kvarts miljon.

53 procent av de kvinnliga barnskötarna och cirka 47 procent av de manliga barnskötarna svarar att de under de senaste tolv månaderna har gått till jobbet en eller flera gånger trots att de känt sig så pass sjuka att de borde ha stannat hemma. Även om kvinnor är sjuknärvarande på jobbet något oftare än män kan resultaten i undersökningen tolkas som att sjuknärvaro är ett generellt problem, som hör samman med arbetsvillkor snarare än med individuella förhållanden.

Kommunal genomförde 2015 en undersökning om medlemmarnas sjuknärvaro på jobbet⁹. Resultatet visade att under det senaste året hade cirka 60 procent, två av tre, gått till jobbet trots att de hade känt sig så pass sjuka att de ansåg att de borde ha stannat hemma. En av de vanligaste faktorerna är hänsynen till kolleger (50 procent) går till jobbet sjuka för att inte utsätta sina kolleger för ännu större stress än vanligt.

Så många som 18 procent av barnskötarna svarar att frånvaro kortare än en vecka sällan eller aldrig ersätts med vikarier. 42 procent svarar att frånvaro kortare än en vecka alltid ersätts med vikarier och 36 procent svarar att det ibland ersätts med vikarier.

Frånvaro kortare än en vecka ersätts av vikarie

⁹ Kommunal: Friskt liv i sikte 2015 <https://www.kommunal.se/nyhet/friskt-liv-i-sikte-kommunal-studerar-sjuknarvaron>

LITTERATURLISTA

1. Siegrist, J, Wahrendorf, M (ed.) Work stress and Health in a Globalized Economy. The Model of Effort-Reward Imbalance, 2016
2. Socialstyrelsen: Smitta i förskolan: en kunskapsöversikt (2008)
3. Hedin K m fl. 2010 Sickness absence in daycare and reported hygiene routines. Primary Health Care Research & Development, Volume 11, Issue 2 April 2010 , pp. 180-186
4. Jefferson T, Del Mar CB, Dooley L, et al. Physical interventions to interrupt or reduce the spread of respiratory viruses. Cochrane Database Syst Rev. 2011;(7):CD006207.
5. Brankston G, Gitterman L, Hirji Z, et al. Transmission of influenza A in human beings. Lancet Infect Dis. 2007;7(4):257-65.
6. Caroline Hall & Erica Lindahl: Sjukfrånvaro bland förskolebarn. – lärdomar från en satsning på förbättrad hygien. RAPPORT 2016:23
<https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2016/r-2016-23-sjukfranvaro-bland-forskolebarn.pdf>
7. Socialstyrelsen 2010: Hygien i förskolan. Resultat från ett nationellt tillsynsprojekt 2009 <http://www.socialstyrelsen.se/pressrum/nyhetsarkiv/1handhygien>
8. Winther B, McCue K, Ashe K, et al. Rhinovirus contamination of surfaces in homes of adults with natural colds: transfer of virus to fingertips during normal daily activities. J Med Virol. 2011;83(5):906-9.
9. Thomas Y, Boquete-Suter P, Koch D, et al. Survival of influenza virus on human fingers. Clin Microbiol Infect. 2014;20(1):O58-64.
10. Nicas M, Best D. A study quantifying the hand-to-face contact rate and its potential application to predicting respiratory tract infection. J Occup Environ Hyg. 2008;5(6):347-52.
11. Hall CB, Douglas RG Jr, Schnabel KC, et al. Infectivity of respiratory syncytial virus by various routes of inoculation. Infect Immun. 1981;33(3):779-83.
12. Hall CB, Douglas RG Jr. Modes of transmission of respiratory syncytial virus. J Pediatr. 1981;99(1):100-3
13. Thorolfur Gudnason m fl.: Does hygiene intervention at day care centres reduce infectious illnesses in children? An intervention cohort study. Journal Scandinavian Journal of Infectious Diseases. Volume 45, 2013 - Issue 5
14. Tizza P.Zomer et al.: Hand hygiene compliance and environmental determinants in child day care centers: An observational study. American Journal of Infection Control, Volume 41, Issue 6, June 2013, Pages 497-502
15. Arbetsmiljöverket: Föreskrifterna om mikrobiologiska arbetsmiljörisker - smitta, toxinpåverkan, överkänslighet (AFS 2005:1) <https://www.av.se/halsa-och-sakerhet/sjukdomar-smitta-och-mikrobiologiska-risker/smittrisker-i-arbetsmiljon/forebyggande-atgarder-mot-smittrisker/>
16. Kigozi J et al. The Estimation and Inclusion of Presenteeism Costs in Applied Economic Evaluation: A Systematic Review Value in Health Volume 20, Issue 3, March 2017, Pages 496-506

17. Vänni, Kimmo et al. An effort to assess the relation between productivity loss costs and presenteeism at work. *International Journal of Occupational Safety and Ergonomics*. Volume 23, 2017 - Issue 1
18. Kommunal: Friskt liv i sikte 2015 <https://www.kommunal.se/nyhet/friskt-liv-i-sikte-kommunal-studerar-sjuknarvaron>
19. Hellgren J, Cervin A, Nordling S, Bergman A, Cardell LO. Allergic rhinitis and the common cold – high cost to society. *Allergy* 2010; 65: 776–783.